

УДК: 37.032(045)

АНЖЕЛА СІКАЛЮК, аспірант
Інститут соціальної роботи та управління
Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова, МОН України
Адреса: вул. Освіти 6, м. Київ, 03037, Україна
E-mail: sangela78@mail.ru

**СИТУАТИВНА МЕТОДИКА ЯК БАГАТОГРАННИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ
СОЦІАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ
МЕНЕДЖЕРІВ-ЕКОНОМІСТІВ У ВНЗ УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ**

АНОТАЦІЯ

Теоретично обґрунтовано роль і значення ситуативної методики як одного з педагогічних інструментів впливу на процес формування соціально-етичних цінностей у майбутніх менеджерів ВНЗ України та Німеччини. Розкрито можливості впливу засобів ситуативної методики на процес формування соціально-етичних цінностей у студентів-менеджерів економічного профілю ВНЗ України та Німеччини. Розглянуто найбільш значущі функції взаємодії майбутнього менеджера з персоналом. Проаналізовано особливі педагогічні чинники, які мають вплив на розуміння студентами соціально-етичних особливостей професійної діяльності. Розглянуто професійно спрямовані ситуації як один з важливих педагогічних механізмів, що сприяють активізації соціально-етичної діяльності студентів, їх здатності брати участь у смисловій, професійній взаємодії на основі професійної діяльності у детермінованих ситуаціях. Доведено, що для формування соціально-етичних цінностей шляхом застосування ситуативних методик обов'язковим є моделювання таких ситуацій, які б забезпечували активізацію студентів щодо пошуку і пояснення так званих соціально-етичних чи педагогічних факторів, які зустрічаються у професійній діяльності. Розкрито прямий та зворотний зв'язок між особистістю майбутнього менеджера і соціально-етичними цінностями особистості в професії менеджера. Доведено, що управлінські соціально-етичні цінності – це відображення системи етичних знань і практичних рекомендацій, які регулюють діяльність індивіда у професійному співтоваристві і спрямовані на отримання найбільшої ефективності від економічної діяльності. У зв'язку з цим дві складові – професіоналізація студентів і формування в них соціально-етичних цінностей – є багатограним освітньо-виховним процесом у вищій школі України та Німеччини.

Ключові слова: соціально-етичні цінності, майбутній менеджер, ситуативна методика, соціально-етичні ситуації, взаємодія, педагогічний вплив, засоби ситуативної методики, професійно спрямовані ситуації, професійна діяльність.

ВСТУП

У часи, коли в Україні відбуваються історичні події, що пов'язані з суттєвими політичними та економічними змінами, посиленої уваги потребує формування соціальної особистості, здатної у будь-якій сфері діяльності дотримуватися певних норм і принципів міжособистісних стосунків, міжособистісної комунікативної взаємодії. У зв'язку з цим необхідність формування соціально-етичних цінностей зумовлена як

конкретними вимогами до фахової підготовки фахівця економічного профілю, так і загальнолюдськими проблемами, що мають місце в сучасному суспільстві.

Сучасна система підготовки студентів економічних спеціальностей, зокрема менеджерів-економістів у вищих навчальних закладах України та Німеччини, сьогодні переважно спрямована на посилення змісту у фаховому плані, що, певною мірою, виправдано. Проте практика засвідчує, що постала необхідність звернути увагу й на інший бік підготовки студентів економічного профілю – формування у них особистісних якостей. Такими незаперечними якісними утвореннями особистості студентів можуть бути соціально-етичні цінності.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета статті – теоретично обґрунтувати значущість і вплив засобів ситуативної методики на процес формування соціально-етичних цінностей майбутніх менеджерів економічного профілю (на прикладі ВНЗ України та Німеччини).

ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретико-методологічну основу нашого дослідження становлять: наукові положення про етичні та соціальні цінності (В. Андрущенко, Х. Бертрам, І. Бех, М. Борошевський, В. Ваксман, М. Гілле, Х.-Ю. Дьоберт, В. Зінченко, Х. Клагес, О. Левицький, Т. Майер, Т. Петерсен, Н. Сирова, В. Струманський, В. Сухомлинський, Ф. Швайтцер, Ю. Швеллінг, Г. Шольц, Є. Штутцер С. Штьоклін-Майер та ін.); ідеї педагогічної науки про створення особистісно-орієнтованих сучасних методик та технологій (І. Бех, І. Зимня, І. Кон та ін.); теорії особистості у професійній діяльності (К. Абдулханова-Славська, М. Бердяєв, О. Бондаревська, А. Мудрик, В. Сухомлинський та ін.); дисертаційні дослідження, присвячені питанню формування соціальних й етичних цінностей у процесі професійної підготовки особистості (Л. Аза, К. Байша, Н. Борбич, О. Васюк, О. Михайлов, Л. Савенкова, В. Черевко та ін.). Для досягнення мети дослідження нами були застосовані такі методи: теоретичні (метод теоретичного обґрунтування і виявлення мети дослідження; вивчення, аналіз та узагальнення наукових підходів для визначення сутності основних понять дослідження) та емпіричні (анкетування, інтерв'ювання, тестування).

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Моральне виховання молоді вважається у Німеччині одним з найголовніших завдань держави, вищої школи, громадськості та родини і має міцні, відпрацьовані століттями традиції й досвід. Отже, соціально-етичні цінності в системі німецької (як і української) освіти займають значне місце. Результати аналізу історико-педагогічної та науково-методичної літератури, дисертаційних досліджень дозволяють стверджувати, що соціально-етичні цінності у системі німецької освіти у XXI ст. є предметом спеціального системного вивчення вітчизняними науковцями.

Соціально-етичні цінності людини нерозривно пов'язані з розвитком особистості. Студентський вік є найбільш сенситивним як у плані професійного становлення, так і в плані оволодіння усвідомленими соціально-етичними цінностями.

Розглядаючи цю категорію молоді, психологи доводять, що її особливості пов'язані з розвитком самоусвідомлення, вирішенням питання професійного самовизначення та вступом в доросле життя, формуванням професійних інтересів, потреб у трудовій діяльності, самостійності, соціальної активності. Саме в цей період молода людина досить легко оволодіває необхідними для професії знаннями, вміннями і навичками, розвиває особистісні якості [1, с. 75]. Крім того, означений період (18–22 роки) – це період найбільш активного розвитку моральних цінностей, оволодіння комплексом соціальних ролей дорослої людини. Але в цей період помітну роль у становленні особистості студента відіграють особистісні характеристики. Тому, крім володіння

професійними складовими, наявності знань, умінь, особистісних соціально-етичних характеристик, студент повинен усвідомлювати їх наявність у себе й адекватно їх використовувати [6, с. 84]. Вирішення проблеми орієнтації молодого покоління на соціально-етичні цінності у Німеччині значною мірою покладається на вищу школу економічного профілю. Педагогічний простір німецької вищої школи спрямовується на ціннісне насичення на всіх етапах навчання.

Цінність сучасної освіти полягає не лише в оволодінні знаннями й уміннями, а також у побудові більш досконалого внутрішнього світу, позитивних тенденцій у ньому, в результаті чого у студента формується стійка система цінностей. Адже становлення майбутнього професіонала потребує залучення всієї системи професійної підготовки. Поза сумнівом, кожне управлінське завдання менеджера потребує реалізації конкретних вимог, які не можуть бути виконаними відразу і в одній ситуації. Проте реальні умови ВНЗ економічного профілю дозволяють скоординувати навчально-виховний процес так, щоб означені вище моральні (соціально-етичні) цінності стали домінуючими у професійній підготовці працівників управлінської сфери [2, с. 16].

Ураховуючи той факт, що управлінські соціально-етичні цінності – це відображення системи етичних знань і практичних рекомендацій, які регулюють діяльність індивіда у професійному співтоваристві і спрямовані на отримання найбільшої ефективності від економічної діяльності, ми вважаємо, що ці дві складові – професіоналізація студентів і формування в них соціально-етичних цінностей – є достатньо багатогранним освітньо-виховним процесом у вищій школі.

Упровадження в науку менеджменту викликало нові підходи до людини праці, розвитку індивідуальності тощо. Все це в сукупності потребує реалізації комплексу соціально-етичних цінностей, хоча аналіз різних професійних кодексів етики доводить, що в першу чергу вони вносять у професію вимір соціальної відповідальності, а також орієнтують професійну діяльність на загальне благо, яке є основною характеристикою професійної етики [5, с. 39–41].

Як свідчить практика, у сучасному розумінні суб'єкт управління – це менеджер, керівник, управляючий, наділений повноваженнями у сфері прийняття рішень. Звичайно, для успіху в діяльності важливими є і капітал, і товар, і кваліфікація працівників, і хороша реклама, але без хорошого менеджера успіху фірма не досягне [11, с. 32]. І в першу чергу він має бути морально орієнтованим, багато знати про людей, з якими він працює, щоб успішно ними управляти. Залежно від типу поведінки менеджера можна визначити чотири типи управлінської сфери:

- 1) менеджер приймає цінності і норми поведінки тієї організації, до якої він прийшов (відданий і дисциплінований);
- 2) менеджер не приймає цінностей організації, але прагне вести себе відповідно до норм поведінки, усталених в організації (приспосованець);
- 3) людина приймає цінності організації, але не приймає чинні в ній норми поведінки (проблемний);
- 4) людина не приймає ні норм поведінки, ні цінностей організації, постійно вступає в суперечності (бунтівник).

При всіх складнощах людського фактора суб'єктом управління виступає менеджер. Незалежно від сфери діяльності він має володіти навичками роботи з персоналом, враховувати людський фактор при вирішенні управлінських завдань. Тому, в таких ситуаціях він завжди виступає організатором, лідером і повинен мобілізувати не просто до хорошої праці, а в першу чергу – до досягнення поставленої мети. При цьому йому необхідно шукати свій стиль роботи і взаємодії з персоналом [3, с. 14].

У контексті розвитку й формування соціально-етичних цінностей саме це й вмотивує виокремлення таких найбільш значущих функцій взаємодії:

– *пізнавальної*, що забезпечує введення студента в суть основних положень теорії соціальних і етичних цінностей, у проблеми світової та вітчизняної професійної культури, соціокультурні традиції і норми життєдіяльності, спрямовані на формування у студентів готовності до використання результатів пізнання світу, соціуму;

– *ціннісно-орієнтаційної*, спрямованої на формування у студентів здатності вирішувати життєві проблеми, оволодівати критеріями оцінки соціальних і життєвих явищ, що спонукають до проектування діяльності у плані трансляції загальнолюдських соціально-етичних цінностей у внутрішній світ вихованців;

– *гуманістичної*, покликаної здійснювати процес загального соціокультурного розвитку особистості, створити умови для досягнення нею рівня моральної самодостатності й моральної самореалізації, що дозволить вибирати оптимальні стратегії особистісного і професійного шляху. Означена функція спрямована на формування соціально-етичних цінностей майбутнього менеджера;

– *комунікативної*, що сприяє розвитку вмінь і навичок культурної взаємодії на основі толерантності та взаєморозуміння і поваги, забезпеченню процесів проникнення й обміну культурними знаннями, що дозволяє виробляти професійні навички при використанні здобутків інших культур і народів у практичній діяльності [4, с. 207–211].

Звичайно, зазначені функції як особливий прояв виду діяльності не позбавляють нас права зосереджуватися переважно на формі чи змісті, пам'ятаючи, що студентові потрібен не лише механізм розкриття для себе загальнолюдських цінностей, а ще й зміст і цілі впливу на іншу особу і її діяльність.

Практична робота у вищій школі економічного профілю, аналіз наукових досліджень у педагогіці дозволяють стверджувати, що зіставлення результатів використання варіантів ситуативних методик, створених різними студентами і прогнозованих на дію у різних макросоціумах, потребує розробки спеціальної методики, яка б враховувала співвідношення таких категорій, як етика, цінності і майбутня професійна діяльність. Підтвердженням висловленої думки можуть служити соціально-етичні ситуації, кожна з яких володіє власною оригінальною системою засобів використання думки чи позиції учасника. Тому, на нашу думку, виправданою і доцільною в такій ситуації буде заміна терміна «інформаційний зміст» (створеного для подачі необхідної інформації) на термін «професійний зміст» (створений в межах конкретної сфери професійно-етичної діяльності) [7, с. 87].

Ми вважаємо, що професійно-спрямовані ситуації доцільно розглядати як один з важливих педагогічних механізмів, що сприяє активізації соціально-етичної діяльності студентів, тобто їх здатності брати участь у смисловій, професійній взаємодії на основі професійної діяльності у соціально-детермінованих ситуаціях. У такому випадку найбільш сприятливим у педагогічному плані є використання для педагогічних впливів на студентів професійно-спрямованого змісту в соціально-етичних ситуаціях, що пропонуються студентам. При цьому ідентичний зміст, представлений для взаємодії, може передаватися вже в іншій ситуації. Як свідчить практика, соціально-етична сутність цієї діяльності, на жаль, переважно не враховується.

Емпіричні дослідження цього питання у практиці вищої школи дозволяють стверджувати, що для формування соціально-етичних цінностей шляхом застосування ситуативних методик обов'язковим є моделювання таких ситуацій, які б забезпечували активізацію студентів щодо пошуку і пояснення так званих соціально-етичних чи педагогічних факторів, які зустрічаються у професійній діяльності. Під такими

факторами, наприклад, Л. Савенкова розуміє специфічні елементи певної діалогічної культури, а конкретно – зміст мовлення і характер поведінки, притаманної для певної ситуації, але які не були передані з тих чи інших причин в іншій ситуації або які могли стати перешкодою для розуміння змісту інформації [10, с. 123].

Зважаючи на характер цієї ідеї, можна говорити про особливі педагогічні чинники, які мають вплив на розуміння студентами соціально-етичних особливостей професійної діяльності. Зокрема це стосується:

- а) соціально-психологічних особливостей учасників ситуації (при цьому враховуються й суб'єктивні чинники);
- б) специфіки різних видів діяльності, притаманних різним ситуаціям, що зіставляються (діяльнісно-педагогічні чинники);
- в) неспівпадіння соціальних просторів, в яких діють учасники ситуативного процесу (чинники соціально-етичного простору);
- г) мовленнєвих особливостей, які виконують функцію інструменту професійної взаємодії (змістові чинники).

При такому підході у якості загального методологічного чинника засвоєння тих чи інших професійних соціально-етичних цінностей виступає орієнтація на поняття «цінності» як спосіб адресувати особистісні предмети, багатство певного суспільства. Розробка філософської «теорії цінності» відкрила можливість відповідного погляду на професійну соціально-етичну культуру.

Звичайно, якщо вважати системотворчим чинником соціально-етичного розвитку студентів їх суб'єктність, то, відповідно, стає можливим розуміння будь-якої цінності як опанування людиною того, що стало атрибутивною ознакою її сутнісних сил, способом діяльності, способом вираження діяльнісного ставлення до самої себе і до світу, в якому вона розвивається, а також до цінностей суспільства. А це, в свою чергу, спонукає людину, яка опановує систему соціально-етичних цінностей, проникнути у світ конкретного суспільства, виробничої сфери, громади, у їх потреби, цінності й духовний світ.

З погляду етнополітичного мислення «вселюдські цінності – це не просто сума матеріальних і духовних цінностей усіх народів і не посереднє їх поняття, а синтез вищих досягнень і розуму людства, квінтесенція цивілізації. В соціально-економічній сфері – це товарно-грошові відносини, у сфері моралі – закони й норми поведінки і взаємовідносин людей і народів, взаєморозуміння, милосердя, толерантність, солідарність тощо» [8, с. 119–120]. Варто зазначити, що специфічний прямий і зворотний зв'язок між особистістю майбутнього менеджера і соціально-етичними цінностями особистості в цій професії полягає у тому, що він відкриває різні аспекти різних ситуацій у процесі професійної управлінської діяльності, тим самим урізноманітнюючи її багатством власної особистісної сутності. Така сповнена особистісних смислів професійна діяльність (менеджмент), що вивчається, породжує особистість, зорієнтовану на виявлення неповторних якостей інших сфер у процесі фахової діяльності.

Як свідчить практика й теоретичні дослідження, ціннісна свідомість виробляється майбутнім фахівцем у професійній діяльності не як об'єктом, а як суб'єктом, тобто особистістю, яка діє на основі цілепокладання й вибору, має самосвідомість, здатна як до мисленнєвої діяльності, так і до переживання, тобто глибокого особистісного засвоєння, перетворення зовнішнього досвіду з іншої ситуації на факт власного образу, ідеї, позиції [9, с. 381].

Виходячи з таких міркувань, можна сказати, що майбутній менеджер завдяки професійно-етичній поведінці може виступати в кількох іпостасях – як продукт національних норм і професійної культури, що засвоює цінності й принципи комунікації

у сфері людської та освітньої життєдіяльності, опановує технології професійної діяльності; транслятор інформації, який завдяки професійно-етичній діяльності передає іншим інформацію, цінності й норми життєдіяльності, а також відтворює зразки і форми у процесі професійної діяльності; споживач соціально-етичних цінностей, який використовує соціально-етичну культуру як інструмент у своїй професійній управлінській діяльності, оперує адекватними зі змістом знаками у професійних процесах з різними людьми і в різних ситуаціях; творець соціально-етичних цінностей, що активно інтерпретує їх соціальні й етичні смисли, спираючись на надбаний особистісний і професійний досвід та систему ціннісних орієнтацій, трансформує нові образи й форми комунікативної культури завдяки реалізації професійної комунікації у процесі творчої діяльності.

ВИСНОВКИ

Таким чином, ми дійшли висновку, що на формування особливих якостей – цінностей – мають вплив різні педагогічні чинники, але найбільш продуктивно впливають на означений процес засоби практичної діяльності у структурі ситуативної методики, яка є багатограниним педагогічним інструментом. Водночас саме ситуація, а відтак і взаємодія, є особливим видом відтворення ціннісно-орієнтаційної діяльності, що проявляється у процесі взаємовідносин між людьми у різних ситуаціях і характеризується суб'єкт-суб'єктною позицією кожного з учасників виховного процесу.

На нашу думку, формування соціально-етичних цінностей при активному використанні засобів ситуативної методики може одночасно здійснюватися за рахунок осмислення, засвоєння і застосування українськими та німецькими студентами загальнолюдських цінностей, що проявляється у спрямованості особистості на ціннісно-раціональну діяльність у сфері управління і забезпечує розуміння єдності й взаємодії різних людей в результаті використання і порівняння позицій, мети і результатів дій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абдульханова-Славская К. А. Деятельность и психология личности / К. А. Абдульханова-Славская. – М. : Наука, 1980. – С. 75.
2. Андреев В. П. Педагогика творческого саморазвития / В. П. Андреев. – Казань : Центр инновационных технологий, 1996. – С. 16.
3. Андрієвська В. В. Професія і особистість: проблеми рольової ідентифікації / В. В. Андрієвська // Теоретичні проблеми психології професій / за ред. Б. Федоришина. – Краків : Наука і освіта, 1999. – С. 13–17.
4. Бех І. Д. Виховання особистості / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – С. 206–268.
5. Бех І. Д. Людське життя як цінність / І. Д. Бех // Мистецтво життєтворчості особистості. – Ч. 1. – К. : ІЗМН, 1997. – С. 39–41.
6. Брушлинский А. В. Психология студента / А. В. Брушлинский. – М. : Институт психологии РАН, 2003. – С. 84.
7. Булах І. С. Особливості соціального вибору ціннісних орієнтацій / І. С. Булах, Л. М. Кулагіна // Ціннісні орієнтації студентської молоді. Високі технології виховання. – К. : УСДО, 1995. – С. 86–90.
8. Мала енциклопедія етнодержавознавства / Укладач Ю. І. Римаренко. – К. : Генеза, 1996. – С. 119–120.
9. Мескон М., Альберт М. Основы менеджмента / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М. : Дело, 1992. – С. 381.
10. Савенкова Л. О. Професійне спілкування майбутніх викладачів як об'єкт психолого-педагогічного управління / Л. О. Савенкова. – К. : КНЕУ, 2005. – С. 123.
11. Уткин Э. А. Профессия – менеджер / Э. А. Уткин. – М. : Наука, 1966. – С. 32.